

ПРАВОЗНАВСТВО

Покрещук О.О., д.ю.н., професор, ректор УДУФМТ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКСПОРТНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Досліджуються міжнародно-правові аспекти системи експортного контролю в Україні, а також її значення для національної безпеки держави.

In the article are researched the international- legal aspects of the system of export control in Ukraine, and also its meaning for national security of state.

Постановка проблеми. В сучасних умовах, що характеризуються воєнно-політичною нестабільністю та зростаючою загрозою з боку терористичних угруповань, однією з основних у системі державних структур, покликаних виконувати завдання щодо забезпечення політичної, військової та економічної безпеки країни, є національна система експортного контролю.

Процес становлення і розвитку України після здобуття нею незалежності потребував створення системи експортного контролю, яка б надійно захищала національні інтереси держави у сфері експорту/імпорту спеціальної техніки та забезпечувала регулювання зовнішньоекономічної діяльності у галузі передач озброєнь та військової техніки (ОВТ), а також інших товарів і технологій, що підлягають експортному контролю, з метою дотримання міжнародних зобов'язань щодо нерозповсюдження зброї масового ураження (ЗМУ), засобів її доставки, обмеження передачі звичайних видів озброєння, а також здійснення заходів щодо недопущення використання зазначених товарів у терористичних та інших протиправних цілях. Слід особливо наголосити, що протидія поширенню ядерної та іншої зброї масового ураження і засобів її доставки у Законі «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964- IV визначена як один із основних напрямів державної політики з питань національної безпеки [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами функціонування світового ринку озброєнь та військової техніки (ОВТ), військово-технічного співробітництва займаються такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: В. Бегма, В.Бадрак, В. Каблов, Л.Ковалевський, А.Лук'янов, В.Мунтян, С. Стріха, П. Стичишин, Е. Коен, У. Коен, А. Конз, К. Райс, Л. Уейн-сток, Р. Фрімен, Ф. Хейсбур, С.Барабанов, А. Белорусов, М.Грешнев, Д.Данилов, Ю.Лазинцев, А.Мазін, А.Сімаков, С.Толкачев, Р.Фармазян та інші.

До проблем удосконалення адміністративно-правового і, зокрема, експортного контролю на рівні загальнотеоретичних розробок зверталися такі вчені-юристи: В. Авер'янов, О. Бандурка, Р.Калюжний, С. Ківалов, М.Кучерявенко, О.Остапенко, І.Пахомов, В.Романенко, Ю.Шемшученко та інші. Віддаючи належне розробкам цих фахівців, слід зазначити, що залишаються невирішеними проблеми, пов'язані з міжнародно-правовими аспектами системи експортного контролю в Україні в контексті забезпечення її національної безпеки, які потребують більш детального наукового аналізу.

Метою статті є аналіз проблем функціонування та подальшого розвитку системи експортного контролю України в контексті забезпечення її національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Основу системи експортного контролю будь-якої держави складають норми і правила міжнародних режимів та договорів у цій сфері, заснованих провідними країнами світу.

Формування міжнародно-правового механізму експортного контролю припадає на початок другої половини ХХ ст. і пов'язано з утворенням у 1949 р. за ініціативою США спеціалізованого органу провідних країн світу з контролю за експортом так званих стратегічних товарів

у СРСР та інші країни соціалістичного табору – Координаційного комітету з контролю за експортом (КОКОМ) – Coordinating Committee, який почав функціонувати з 1 січня 1950 р. До нього спочатку увійшли 15 держав (переважно членів НАТО), а згодом приєдналась низка промислово розвинутих нейтральних країн світу. Варто зазначити, що експортний контроль був спрямований на обмеження, а в ряді випадків і заборону експорту товарів і технологій виключно в соціалістичні країни, а згодом був поширений на країни, що розвиваються. У 1951 р. був прийнятий закон Беттла, який передбачав контроль над наданням зовнішньої допомоги у сфері оборони і надавав право контролю США та їх союзників по НАТО над експортом «у будь-яку країну, або групу країн, які загрожують безпеці США». Такими країнами проголошувалися соціалістичні держави Східної Європи, що були позбавлені режиму найбільшого сприяння у торгівлі. Результатом цих заходів стало зменшення американського експорту до Східної Європи більш ніж у 200 разів, а імпорту з цих країн до США – більш ніж у п'ять разів [2].

Експортним контролем також охоплювався реекспорт товарів і технологій із тих країн, в які вони були спочатку експортовані, експорт продукції, виробленої в третіх країнах за американськими ліцензіями і ліцензіями інших країн-учасниць КОКОМ, та продукції, що містить запасні частини чи окремі компоненти, вироблені в країнах КОКОМ [3].

У СРСР система експортного контролю почала формуватися в 80-х рр. минулого століття як протипага КОКОМ з метою запобігання можливості заповідання збитку національним інтересам від експорту окремих видів товарів і технологій, які могли бути використані у створенні ОВТ. Існуюча на той період державна монополія на зовнішньоторговельну діяльність і система жорсткого державного планування створювала досить надійну основу для виключення можливості несанкціонованої передачі за кордон такої продукції.

Розпад СРСР і кардинальна зміна політичної ситуації у світі призвели до того, що КОКОМ у березні 1994 р. припинив своє існування. Однак, актуальність питань експортного контролю не зникла ani для держав, що входили в КОКОМ, ani для пострадянських країн. Відбулося коригування цілей експортного контролю з урахуванням нових загроз і викликів міжнародної безпеки в умовах формування постбіполярного світу. Це пояснюється насамперед підвищеною конфліктогенністю у багатьох регіонах. Приміром сьогодні на земній кулі налічується понад 15 крупних збройних конфліктів, а також існує близько 20 «гарячих точок», у яких за певних умов можуть виникнути війни [4].

Варто особливо підкреслити, що у теперішній час міжнародний тероризм, який піднявся в епоху глобалізації та інформатизації на якісно новий рівень, стає одним із різновидів війни, як засобу досягнення політичних цілей силовими методами.

Однією із складових світового ринку товарів і послуг, що включається до загальносвітового товарообігу, є світовий ринок озброєнь і військової техніки (ОВТ). Однак, на відміну від звичайної торгівлі продукцією цивільних виробництв, у світовій торгівлі ОВТ об'єднується значна кількість міжнародних і внутрішньодержавних аспектів.

Світовий ринок ОВТ знаходиться у стані постійної трансформації, характеризується подальшим посиленням ділової активності, високим рівнем конкуренції між країнами й альянсами, значним впливом політичних факторів, боротьбою не лише за окремі прибуткові контракти, а й за військово-технічну перевагу, тривалу прив'язку покупця до ОПК країни-експортера.

В зв'язку з тим, що торгівля озброєннями впливає на безпеку не лише окремих держав, але й всього світу в цілому, світове співтовариство намагається налагодити ефективні механізми контролю за експортом різних систем озброєнь.

Особливо важливо зазначити, що світовий ринок ОВТ регулюється не за допомогою загальносвітових норм і правил ГАТТ/СОТ, як у торгівлі цивільними товарами та послугами, а специфічною міжнародно-правовою системою контролю під егідою ООН, де часто переважають суто військово-політичні підходи до цієї проблеми.

Аналіз фахової літератури з питань функціонування сучасного ринку ОВТ свідчить, що у теперішній час в основному сформовано міжнародно-правову систему експортного контролю, головною метою якою в сучасних умовах є нерозповсюдження ЗМУ, засобів її доставки, обмеження передачі звичайних озброєнь та протидія тероризму шляхом встановлення належного державного контролю за здійсненням міжнародних передач товарів військового призначення та пов'язаних з ними товарів подвійного використання. За офіційними даними Державної служби експортного контролю України, у світі в рамках міжнародної системи експортного контролю діє ряд режимів, що є її основними елементами. Так, до міжнародного режиму експортного контролю належать Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), який набув чинності у 1968 р. З метою виконання окремих положень ДНЯЗ деякі держави-учасниці, що мають однакові погляди, створили неформальні групи для спільних дій щодо протидії розвитку ядерних програм в окремих країнах і об'єдналися у дві організації: Комітет Зангера (КЗ), який створено у 1974 р. та Групу ядерних постачальників (ГЯП), що створена у 1978 р. Режим ГЯП охоплює окремі види матеріалів, обладнання, програмного забезпечення і технологій, що можуть бути використані у створенні ядерної зброї чи ядерних вибухових речовин.

Існує також режим контролю за ракетними технологіями (РКРТ), який був заснований у 1987 р., має за мету обмеження розповсюдження ракетних засобів доставки зброї масового ураження

(ядерного, хімічного, бактеріологічного) шляхом контролю за експортом ракет і технологій їх виробництва. Він охоплює окремі види матеріалів, обладнання, програмного забезпечення і технологій, що можуть бути використані у створенні засобів доставки зброї масового ураження.

До міжнародних режимів експортного контролю належать також Конвенція про заборону хімічної зброї та Конвенція про біологічну та токсинну зброю, яка набула чинності 26.03.1975 р. та Австралійська група (АГ), яка створена у 1985 р. Дані режими охоплюють окремі види хімікатів, збудників захворювань, матеріалів, обладнання, програмного забезпечення і технологій, що можуть бути використані у створенні хімічної чи біологічної зброї.

Глобальну систему контролю за розповсюдженням звичайних озброєнь (товарів військового призначення) та пов'язаних з ними товарів подвійного використання здійснює Вассе-наарська домовленість (ВД), що було офіційно проголошено 19 грудня 1995 р. [5].

Міжнародні режими спрямовані на вироблення єдиних підходів у галузі експортного контролю, а також на гармонізацію національних процедур і правил у цій сфері. Україна стала першою серед країн колишнього СРСР, яке бере участь в усіх багатосторонніх режимах такого контролю [6].

Слід зазначити, що для кожного міжнародного режиму розроблені свої принципи, яких необхідно дотримуватись при експорті відповідних товарів і технологій. Невід'ємною частиною прийнятих документів є так звані списки товарів і технологій, що повинні контролюватися при експорті.

Найбільш небезпечним для людства є поширення засобів масового ураження. У той же час для багатьох країн це питання не є актуальним, оскільки такі види зброї, їхні компоненти або відповідні технології у них просто відсутні. Слід також відзначити, що більшість країн є учасниками договорів щодо заборони ЗМУ з зобов'язаннями не мати такої зброї. Тому вся увага сконцентрована на так званих граничних країнах, що прагнуть чи де-факто володіють ЗМУ, це в першу чергу стосується Ірану та Північної Кореї.

Варто наголосити на правилах, яких необхідно дотримуватись при експорті звичайних озброєнь. Звичайні озброєння для більшості країн світу є єдиним засобом забезпечення національної безпеки. З міжнародно-правової точки зору придбання озброєнь для власної оборони є невід'ємним правом кожної незалежної держави, що передбачено і у Статуті ООН.

Оскільки постійно зростає попит на звичайні озброєння, завжди знаходяться й відповідні постачальники. Торгівля зброєю є звичайною практикою для великої кількості країн. За даними Центру аналізу світової торгівлі зброєю, основними за підсумками 2011 р. експортерами ОВТ є США, Росія, Франція, ФРН, Велика Британія, Італія, Ізраїль, Іспанія, Швеція та Китай. Загальний обсяг ідентифікованого експорту озброєнь, за попередніми даними, у 2011 р. склав 70,2 млрд. дол. США. Не є виключенням у цьому сенсі й Україна, яка у 2011 р. посіла 12 місце у світі серед країн-експортерів озброєнь, хоча ще п'ять років тому назад вона входила у першу десятку світових експортерів озброєнь. У 2011 р. загальна виручка ДК «Укрспецекспорт», за попередніми даними, перевищила 1 млрд. дол. США [7].

Ринок зброї приваблює своєю прибутковістю. Саме прибутковість торгівлі зброєю привела до того, що цей ринок суттєво відрізняється жорсткою конкуренцією і закритістю. Тут сформувалися свої, не завжди гуманні і справедливі, правила гри. Світове співтовариство в особі ООН та інших міжнародних організацій намагається надати цьому ринку певний рівень міжнародно-правового регулювання та цивілізованості.

Найбільш актуальним на сьогоднішній день є питання обмеження стрілецької зброї, поширення якої викликає особливе занепокоєння світової громадськості. Незважаючи на прийняті заходи міжнародного експортного контролю, у світі знаходиться в обігу майже 700 млн. одиниць легкої зброї, з яких близько половини припадає на нелегальні постачання. За даними ООН, втрати від легких озброєнь посідають у світі друге місце після СНІДу за кількістю людських жертв.

З огляду на те, що торгівля зброєю та її неконтрольоване поширення призводить до значних людських втрат, міжнародне співтовариство робить спроби врегулювати цей процес.

Найбільш радикальним способом міжнародно-правового регулювання є введення санкцій Ради безпеки ООН стосовно тієї чи іншої держави чи збройного угруповання. Легальні постачальники, поряд з виконанням санкцій Ради безпеки ООН, намагаються дотримуватись і прийнятих ними цивілізованих правил торгівлі зброєю. Прикладом таких правил може бути Кодекс поведінки Європейського Союзу щодо експорту озброєнь, відповідно до якого ці країни узяли на себе зобов'язання дотримуватись при постачанні озброєнь певних критеріїв. Ці критерії, зокрема, зобов'язують країни-члени ЄС виконувати відповідні угоди та міжнародні зобов'язання стосовно режимів нерозповсюдження ЗМУ і ракетних засобів їх доставки, враховувати дотримання прав людини та внутрішню ситуацію в країні, куди поставляється зброя, вплив постачання зброї на регіональну стабільність і безпеку, брати до уваги відношення країни-покупця до міжнародного права, зокрема, щодо питання підтримки тероризму, а також безпеки реекспорту зброї у проблемні країни тощо.

Поряд з обмеженнями легальних постачань все більшої актуальності набуває проблема нелегального експорту (постачання зброї: в порушення санкцій Ради безпеки ООН; злочинним

угрупованням з нелегальних джерел; в «гарячі точки» планети тощо), тобто в порушення цивілізованих правил. На думку автора, саме питання «легальності» вимагає врегулювання в міжнародно-правовому плані. На сьогоднішній день однозначно незаконними вважають тільки постачання зброї в порушення резолюцій Ради безпеки ООН. Слід відзначити, що вимоги цих резолюцій часто-густо ігноруються, у тому числі і провідними державами-експортерами озброєнь.

Одним із шляхів, що бачить світове співтовариство в боротьбі з нелегальними постачаннями, є транспарентність у питанні торгівлі зброєю. У цьому напрямку вже зроблені значні кроки. У рамках ООН функціонує Регістр звичайних озброєнь, режим якого передбачає, що країни щорічно в добровільному порядку надають інформацію про передачу важких озброєнь: танків, БРТів, артилерійських систем великого калібру, бойових літаків, вертольотів, військових кораблів, ракет і пускових установок (крім ракет «земля-повітря»). Саме дані Регістру дозволяють прогнозувати військово-політичну ситуацію у різних регіонах світу. Певну роботу у цьому напрямку здійснюють Бібліотека Конгресу США та Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру.

Взаємний обмін інформацією про постачання звичайних типів озброєнь здійснюється між учасниками Вассенаарських домовленостей. Але все ще не охоплені транспарентністю стрілецька зброя та набої до неї, внаслідок чого вони стають предметом більшості нелегальних, або як їх ще називають «тіньових», постачань. Тіньові постачання – це сукупність чорних (передача озброєнь у порушення норм міжнародного права і/або національного законодавства без санкції державних органів) та сірих поставок озброєнь (постачання ОВТ і технологій їх виробництва, а також виробів подвійного призначення, здійснюваний державою або її окремими інститутами в порушення норм міжнародного права і/або національного законодавства, але за умови обов'язкової участі в угоді державного апарату країни-продавця або її санкціонування).

Питання запобігання нелегальним постачанням зброї прямо пов'язане з ефективністю функціонування системи експортного контролю конкретної країни-експортера. Кожна суверенна держава самостійно створює свою національну систему експортного контролю, виходячи з загальноприйнятих міжнародно-правових норм у цій сфері з метою належного контролю експорту/імпорту товарів подвійного призначення, що можуть бути використані при виробництві ЗМУ, ракетних засобів їх доставки, при виробництві звичайних ОВТ, а також товарів військового призначення.

Важливим є те, що Україна підписала і сумлінно виконує наступні Міжнародні Угоди та домовленості в сфері нерозповсюдження ОВТ:

- Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (від 01.07.1968 р., ратифікований Законом України від 16.11.1994 р. № 248/94-ВР);
- Конвенцію про заборону розробки, виробництва та накопичення бактеріологічної і токсинної зброї та її знищення (1975 р.);
- Конвенцію про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї (від 13.01.1993 р., ратифікована Законом України від 16.10.1998 р. № 187- XIV);
- Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (від 24.09.1996 р., ратифікований Законом України від 16.11.2000 р. № 2107- III);
- Принципи здійснення передач звичайних озброєнь, узгоджені п'ятьма постійними членами Ради Безпеки ООН і Форумом ОБСЄ з співробітництва в галузі безпеки;
- Угоду між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї (від 21.09.1995 р., ратифікована Законом України від 17.12.1997 р. № 737/97-ВР);
- Додатковий протокол до Угоди між Україною та Міжнародним агентством з атомної енергії про застосування гарантій у зв'язку з Договором про нерозповсюдження ядерної зброї (від 15.08.2000 р., ратифікований Законом України від 16.11.2005 р. № 3092 - IV).

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що державна система експортного контролю України є системою взаємодії спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань державного експортного контролю (Держекспортконтроль України) та іншими державними органами під час проведення комплексних заходів з контролю за міжнародними передачами товарів (озброєння, військової та спеціальної техніки, окремих видів сировини, матеріалів, устаткування і технологій), що контролюються, їх використанням юридичними чи фізичними особами з метою забезпечення захисту інтересів національної безпеки та відповідно до міжнародних зобов'язань України.

Правовими засадами державного експортного контролю є Конституція України, закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Першим на законодавчому рівні кроком на шляху створення національної системи експортного контролю можна вважати Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ. Зокрема ст. 20 цього Закону передбачає, що експорт і імпорт озброєння, боєприпасів, військової техніки та спеціальних комплектуючих виробів для їх виробництва, вибухових речовин, ядерних матеріалів (включаючи матеріали у вигляді тепло-

випромінюючих зборок), технологій, устаткування, установок, спеціальних неядерних матеріалів та пов'язаних з ними послуг, джерел іонізуючого випромінювання, а також інших видів продукції, технологій і послуг, які в даний час використовуються при створенні озброєнь і військової техніки, повинні здійснюватися виключно уповноваженими Україною як державою суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності.

Призначення уповноважених суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть здійснювати зазначені вище експорт і імпорт, а також регулювання відповідних експортно-імпортних операцій віднесено до компетенції Кабінету Міністрів України, який має узгоджувати свої рішення з відповідними Комітетами Верховної Ради України [8].

Державний контроль експорту був введений Указом Президента України від 20.01.1992 р. №45/92 «Про утворення державної зовнішньоекономічної компанії «Український дім» та Постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1992 р. № 153 «Про утворення Урядової експертно-технічної комісії», відповідно до якої було створено Урядову експертно-технічну комісію на чолі з міністром машинобудування, військово-промислового комплексу та конверсії. Основним завданням комісії було визначено створення системи експортного контролю в Україні, а також сприяння розвитку міжнародного співробітництва нашої держави з іншими країнами у цій галузі.

Але у зв'язку з тим, що статус комісії як консультативного органу не забезпечував достатньої оперативності у вирішенні питань, пов'язаних з контролем за експортом, відповідно до Указу Президента України від 3.01.1993 р. №3/93 «Про вдосконалення державного експортного контролю» згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 4.03.1993 р. №160 «Про вдосконалення державного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки та матеріалів, що можуть використовуватися для їх створення» Урядову експортно-технічну комісію перетворено на Урядову комісію з експортного контролю на чолі з віце-прем'єр-міністром України, а також був створений Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України, завданням якого було виконання функцій робочого органу Урядової комісії. Основні функції та завдання Урядової комісії з експортного контролю були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 4.03.1993 р. № 160 «Про вдосконалення державного контролю за експортом (імпортом) зброї, військової техніки та матеріалів, що можуть використовуватися для їх створення».

Відповідно до Положення про Експертно-технічний комітет, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 21.09.1993 р. № 779 «Про Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів України», основним завданням Експертно-технічного комітету було забезпечення державного контролю експорту/імпорту контрольованих товарів, а також дотримання Україною міжнародно-правових норм по нерозповсюдженню ЗМУ та її носіїв. До компетенції Експертно-технічного комітету було віднесено вирішення питань, пов'язаних з ліцензуванням експорту/імпорту військової техніки, а також товарів і технологій подвійного використання. 21.09.1993 р., коли було прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №779 «Про Експортно-технічний комітет при Кабінеті міністрів України», вважається офіційним днем створення державної системи експортного контролю в Україні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 4.03.1993 р. №159 було затверджено перелік видів сировини, матеріалів, обладнання і технологій, вивезення яких за межі України може здійснюватися лише за спеціальним дозволом.

Відповідно до Указу Президента України від 28.12.1996 р. №1279/96 «Про подальше вдосконалення державного експортного контролю» з метою забезпечення інтересів національної безпеки, дотримання міжнародних зобов'язань України щодо нерозповсюдження ЗМУ та її носіїв, установлення належного державного контролю за здійсненням міжнародних передач озброєнь, військової та спеціальної техніки, окремих видів сировини, матеріалів, обладнання та технологій, котрі можуть бути використані для створення зброї, військової та спеціальної техніки, Урядова комісія з експортного контролю була перетворена на Урядову комісію з політики експортного контролю, а Експертно-технічний комітет при Кабінеті Міністрів – на Державну службу експортного контролю України. Цим же Указом було визначено основні завдання Державної служби експортного контролю.

У рамках проведеної наприкінці 1999 р. адміністративної реформи відповідно до Указу Президента України від 15.12.1999 р. №1573/99 «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» Державна служба експортного контролю України була ліквідована, а її функції перейшли до перетвореного Міністерства економіки України.

З метою підвищення ефективності військово-технічного співробітництва України з іноземними державами Указом Президента України від 8.07.2000 р. № 868 утворено Комітет з політики військово-технічного співробітництва та експортного контролю при Президентові України. На цей Комітет було покладені функції розроблення пропозицій і рекомендацій щодо концептуальних засад, пріоритетних напрямів державної політики, з інших питань військово-технічного співробітництва з іноземними державами та експортного контролю, забезпечення національної безпеки України.

Указом Президента України від 27.12.2001 р. №1265/2001 «Про державну службу експортного контролю України» з метою підвищення ефективності державного експортного контролю та забезпечення міжнародного авторитету України було утворено Державну службу експортного контролю України, як центральний орган виконавчої влади, зі спеціальним статусом, який забезпечує реалізацію державної політики експортного контролю.

Важливим кроком на шляху вдосконалення правових засад національної системи експортного контролю стало прийняття 20.02.2003 р. Закону України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» № 549-IV, в якому відзначається, що одним з основних принципів державної політики в галузі державного експортного контролю є пріоритетність національних інтересів України... захист яких є необхідним для забезпечення національної безпеки [9]. Саме цей Закон залишається базовим у системі правового регулювання експортно-імпортних операцій з ОВТ.

З урахуванням нових вимог щодо забезпечення національної безпеки нашої держави, Указом Президента України від 8.04. 2011 р. № 448/2011 було затверджено нове Положення про Державну службу експортного контролю України. У цьому Указі зазначено, що Державна служба експортного контролю України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Першого віцепрем'єр-міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України. Державна служба експортного контролю України входить до системи органів виконавчої влади і є спеціально уповноваженим органом виконавчої влади з питань державного експортного контролю.

Основними завданнями Державної служби експортного контролю України є:

по-перше, реалізація державної політики у галузі державного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення, подвійного використання та інших товарів, що не внесені до списків товарів, що підлягають державному експортному контролю та щодо яких відповідно до законодавства можуть бути застосовані процедури державного експортного контролю (далі товари), а також внесення пропозицій щодо її формування;

- по-друге, захист національних інтересів та зміцнення міжнародного авторитету України під час здійснення державного контролю за міжнародними передачами товарів шляхом забезпечення виконання міжнародних зобов'язань України, пов'язаних із нерозповсюдженням ЗМУ, засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння для недопущення їх застосування у терористичних та інших протиправних цілях;

- по-третє, сприяння розвитку міжнародного співробітництва та взаємодії з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями з питань нерозповсюдження та експортного контролю.

Слід особливо відзначити, що Державний експортний контроль виконує певні завдання у сфері міжнародно-правового регулювання ринку озброєнь, а саме: бере участь у межах своїх повноважень у роботі міжнародних організацій та органів міжнародних режимів експортного контролю, учасницею яких є Україна, а також здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав з питань експортного контролю, нерозповсюдження ЗМУ і засобів її доставки та обмеження передач звичайних видів озброєння, у тому числі в рамках реалізації державної політики щодо європейської інтеграції, в тому числі:

- здійснює заходи з виконання рішень Ради Безпеки ООН щодо встановлення (скасування) ембарго на експорт товарів;

- бере участь у забезпеченні здійснення заходів з експортного контролю, передбачених Договором про нерозповсюдження ядерної зброї, Конвенцією про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення, Конвенцією про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї та про її знищення, іншими міжнародними зобов'язаннями;

- бере участь у переговорах із представниками іноземних держав та роботі міжурядових комісій з питань військово-технічного співробітництва;

- здійснює в установленому порядку обмін інформацією в галузі експортного контролю з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями;

- сприяє залученню технічної, фінансової та інших видів допомоги від іноземних держав і міжнародних організацій для вдосконалення національної системи державного експортного контролю;

- готує відповідно до законодавства пропозиції щодо укладання та денонсації міжнародних договорів України, укладає в межах своїх повноважень міжвідомчі міжнародні договори України і забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами [10].

Крім того, Державна служба експортного контролю України забезпечує щорічне інформування Верховної Ради України про обсяги міжнародних передач окремих категорій озброєнь за формою, що використовується при наданні відповідної інформації до ООН та ОБСЄ, а також про загальні обсяги експорту Україною товарів військового призначення.

Висновки:

1. У сучасному світі сформовано міжнародно-правову систему експортного контролю, в рамках якої діє ряд режимів, що спрямовані на вироблення єдиних підходів у галузі експортного контролю, а також на гармонізацію національних процедур і правил у даній сфері.

2. В Україні сформувався і діє правовий режим експортного контролю, який представляє собою законодавчо визначений особливий порядок правового регулювання експортно-імпорتنних операцій щодо товарів військового призначення та подвійного використання, інформації, робіт, послуг, інтелектуальної власності, що можуть бути використані в процесі створення зброї масового ураження, засобів її доставки, інших видів озброєнь та військової техніки, повною мірою відповідає міжнародним стандартам і трансформується відповідно до вимог національної безпеки держави.

3. Серед перспектив розвитку правової системи експортного контролю в Україні, на думку автора, актуальними є питання подальшої адаптації національної нормативно-правової бази до законодавства Європейського Союзу в сфері експорту озброєнь, особливо в напрямку взаємодії з громадськістю та засобами масової інформації, скорочення термінів на надання дозволів щодо здійснення експортно-імпорتنних операцій з ОВТ.

4. З метою підвищення міжнародного іміджу нашої держави потребує подальшого вдосконалення практика підготовки і надання відповідної інформації до ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій щодо експорту та імпорту окремих категорій товарів відповідно до міжнародних зобов'язань України. Необхідним вважається також створення реального механізму цивільного контролю над діяльністю силових структур у цій сфері, підвищення транспарентності шляхом обміну інформацією, забезпечення політичного, демократичного контролю за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання з метою захисту національних інтересів України.

Література

1. Закон України Про основи національної безпеки України від 19.06.2003 № 964-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 39, ст.351) / <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15> остання версія - Редакція від 20.07.2010.
2. Солопова І. Організаційно-правові засади діяльності Державної служби експортного контролю України (історичний аспект) // Митна справа. – 2011. – №2. – С.28-34.
3. Полищук И. Правовой режим экспортного контроля в Российской Федерации // Вестник Воронежского государственного университета. Серия Право. – 2008. - №2. – С. 189–197.
4. Рейтинг стран, в которые лучше не ездить //NEWS tu. ua //В мире//. – 2008, 23 января.
5. Загальна інформація про організації міжнародних режимів експортного контролю. Державна служба експортного контролю України. – 2012, 30 січня. – 21 с.
6. Одейчук М.П. Про підходи до створення ідентифікаційних центрів експортного контролю в Україні // Вісник Академії митної служби України. – 2008. – №2. – С.65–68.
7. Общая выручка ДК «Укрспецэкспорт» за 2011 г. превысила 1 млрд. дол. /Новости экономики. РБК – Украина. – 2011, 29 декабря. – 7 с.
8. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 04 1991 № 959-ХІІ (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 29, ст. 377 остання версія – Редакція від 07.08.2011.
9. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20.02.2003 №549-IV (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 23, ст.148) {Із змінами, внесеними згідно із Законом N 2561-VI (2561-17) від 23.09.2010, ВВР, 2011, № 6, ст.46} <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.
10. Положення про Державну службу експортного контролю України. Затверджено Указом Президента України від 8.04.2011 р. № 448/2011. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/448/2011>.